

Регулятивна стратегічність художнього тексту, звісно, не гарант, а лише передумова його адекватного сприйняття. Варто погодитися з думкою М. Бахтіна, що «активність того, хто відкривається», потребує «активності того, хто розуміє», і лише разом вони можуть створити умови найважливішої естетичної події – «зустрічі автора з читачем» [1].

Отже, спостереження за регулятивними стратегіями в сучасному українському художньому тексті вможливило їх класифікацію та виявлення основних їхніх тактик. Метою майбутніх студій, безперечно, має стати вдокладнений опис виокремлених регулятивних стратегій.

Література

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. Москва : Худ. лит., 1975. 504 с.
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2011. 304 с.
3. Зимняя И. А. Смысловое восприятие речевого сообщения. Смысловое восприятие речевого сообщения (в условиях массовой коммуникации). Москва, 1976. С. 5–33.
4. Космеда Т. А., Халіман О. В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло, 2013. 228 с.
5. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.
6. Левчук Анна. Засоби графічного оформлення тексту та їх вплив на інтимізацію. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 2. С. 122–127.
7. Хайм Д. Х. Этнография речи. *Новое в лингвистике*. 1975. Вып. VII. С. 156–174.

Тетяна Космеда
(*м. Познань*)

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОКОНФЛІКТОЛОГІЇ

Серед нових напрямів мовознавства, як-от: гендерна лінгвістика, лінгвістика креативу, лінгвістика брехні, лінгвоемоціологія, лінгвоперсонологія, виокремлюють і лінгвоконфліктологію. Українські й російські дослідники проблем лінгвоконфліктології, серед яких Л. Білоконенко, І. Кавінкіна, Г. Кронгауз, Г. Мацюк, Ю. Сорокін, В. Третьякова, Л. Чайка, присвячують зазначеній проблемі низку наукових розвідок, репрезентуючи матеріал передусім у межах теорії психолінгвістики

(психолінгвістична лінгвоконфліктологія) та соціолінгвістики, юридичної лінгвістики, лінгвістичної експертизи. Цю проблему розглядають з огляду на теорію і практику комунікативної лінгвістики, міжособистісної й міжкультурної комунікації чи дискурсивної лінгвістики, а також теорії мовленнєвих жанрів. Крім терміна лінгвоконфліктологія, пропонують й інші назви цього лінгвістичного напрямку, порівн.: девіатологія, помилкознавство, помилкологія, ляпсологія та ін. Наведені номінації показують, що увага фокусується на мовленнєвих чи вербальних помилках, неточностях, некоректностях, комунікативних невдачах, що лежать в основі “вербального конфлікту” чи “конфлікту комунікативного”. У цьому разі увагу привертають мовленнєві чи комунікативні факти, некоректні мовні моделі, що актуалізовані пересічними носіями мови й не сприймаються суспільством, викликають незадоволення чи роздратованість.

При Вищій школі економіки в Російській Федерації створено науковонавчальну лабораторію лінгвістичної конфліктології та сучасних комунікативних практик, яку очолив Максим Кронгауз. Своє бачення проблематики лінгвоконфліктології М. Кронгауз репрезентує в монографії «Русский язык на грани нервного срыва» [6]. В анотації до цієї монографії вчений зазначив: «Починаючи з 80-х років російська мова змінюється настільки швидко, що в суспільстві виникають тривожні, а інколи й панічні настрої. Усе частіше говорять не тільки про псування, але й вже про загибель російської мови. Особливо хворобливими стають такі теми, як мова Інтернету, поширення лайки, зловживання запозиченнями, жаргонізмами й просторічними словами. Лінгвісти не завжди встигають відповідати на запити суспільства у сфері мови й комунікації, не враховують нових явищ у лексиконі, граматиці, мовленнєвому етикеті, переважно розглядають їх як особливі порушення норми або не помічають загалом. Очевидно, назріла необхідність відкритої розмови лінгвіста із суспільством – не як наставника, а як співрозмовника, який розуміє сутність проблем і здатний до їхнього раціонального аналізу, а не лише до емоційної оцінки» [6, с. 3]. Звичайно, із усім сказаним можна цілком погодитися, зважаючи на класичні постулати мовознавства, зокрема доречно тут навести й слова Р. Якобсона, який наголосив: «Що стосується фактору часу, то тут я наведу власне заперечення, яке я висунув раніше проти сталої думки щодо статичного характеру мовного коду. Воно зводиться до того, що кожна зміна спочатку виникає в лінгвістичній синхронії в процесі співіснування й вимушеного чергування манери заперечення, що застаріває, і новомодної. Отже, лінгвістична синхронія сама виявляється динамічною; кожний мовний код на всіх його рівнях підлягає чергуванням, і в кожному чергуванні одна з одиниць, що по чергово замінюється на іншу, має додаткову інформаційну значущість і відтак набуває певного маркованого статусу на противагу нейтральному, немаркованому статусу іншої одиниці» [8, с. 313].

Усе, про що пише Г. Кронгауз стосовно російської мови, звичайно, простежуємо й у сучасному українському мовленні. Очевидно, маємо справу з сучасним тенденціями розвитку мов загалом. Має місце й надмірне вживання англіцизмів, і порушення принципів національного мовленнєвого етикету, постулатів увічливості, і порушення мовних норм, і под.

Однак кожний конфлікт виникає в разі виникнення гострих розбіжностей, під час зіткнення певних інтересів або ідей, що можуть фокусуватися й навколо проблем мовознавства, насамперед так званих “лінгво-політичних питань”, як їх номінує, зокрема й Г. Кронгауз [6, с. 445], що стосуються передусім і трактування статусу конкретної мови, її функцій, мовних фактів, які торкаються специфіки її розвитку, поступу, окреслення самобутності й под. Дослідницьким предметом у цьому разі стають конкретні ситуації функціонування мови, насамперед науковий та публіцистичний дискурс, де інформація не відповідає дійсності чи подається викривлено, перекручено чи загалом потрібні відомості замовчуються.

Отже, об'єктом лінгвоконфліктології є й конфліктні фрагменти наукового та публіцистичного дискурсу, у яких простежуємо вияв лінгвонаціоналізму, нетерпимості до української лінгвокультури, окремих її мовних фактів, культурних чи історичних реалій, подій, явищ. Лінгвонаціоналізм розуміємо як складник ідеології, державної мовної політики загалом, за якою перевагу надають певній “своїй” мові, а інші мови вважають “нижчими”, такими, вивчати які немає потреби; розробляється програма дій, моделюються відповідні ідеологічні міфи, налаштовані на те, щоб нав'язати іншим народам свою мову, проголошується теза, що інша мова вторинна, не може виконувати необхідні соціальні функції або загалом не є самостійною мовою, а лише діалектом чи мова “мужицька”, якою не можна навіть писати філософські трактати тощо [4].

Феномен української мови в умовах втрати Україною її державності, як відомо, став об'єктом лінгвоконфліктології, оскільки українську мову почали трактувати як діалект мови російської [3], як мову відсталу, що не має перспективи. В одній зі своїх промов у Сенаті Петро I прозорливо зауважив: «Сей малороссийский народ и зело умен, и зело лукав: он, яко пчела любодельна, дает российскому государству и лучший мед умственный, и лучший воск для свечи российского просвещения, но у него есть и жало. Доколе россияне будут любить и уважать его, не посягая на свободу и язык, дотоле он будет волом подъяремным и светочью российского царства: но коль скоро посягнут на его свободу и язык, то из него вырастут драконовы зубы, и российское царство останется не в авантаже» [2]. Проте ці слова до уваги взяті не були, як і Петро I сам спроектував програму русифікації, хоч він добре й розумів, що зазіхання на українську мову приведе до конфліктів. Мовна конфліктна ситуація була породжена й знайшла розвиток, як відомо, зокрема й унаслідок чинності Емського акту й Валуєвського циркуляру та

подальших дій Російської імперії, а згодом і Радянського Союзу щодо русифікації України, про що написано чимало.

І сьогодні, у період російсько-українського протистояння, гібридної війни, невід'ємним складником якої є “інформаційна війна”, спроектована зокрема й на українську мову, українське мовознавство, мають місце нові факти спекуляцій, неправомірної критики, відповідних маніпуляцій, що породжує новий поштовх до протистояння. Це явище потребує системного вивчення, усебічного аналізу, об'єктивного опису як у синхронії, так і в діахронії.

Загальновідомо, що “мовний конфлікт” – це соціальний конфлікт, пов'язаний з мовною політикою держави. Причини цього конфлікту лежать в економічній, політичній, соціальній, релігійній та ін. сферах, однак «він набуває конкретної форми вираження у зв'язку з мовним питанням» [1, с. 176]. Мовні конфлікти мають відповідні негативні наслідки, якщо не актуалізувати системи заходів для їхньої нейтралізації. Вони можуть переростати в “мовні війни”, коли конфлікт затягується.

Мовний конфлікт може виникати й унаслідок заперечення відповідної соціолінгвістичної термінології чи викривлення її змісту, що проектується передусім на такі терміни, як *державна мова*, *мова меншин*, *офіційна мова*, *титульна мова*, *мовний статус*.

У соціолінгвістичній практиці України було введено й термін *регіональна мова*, який піддали критиці, і він швидко вийшов з наукового обігу як недосконалий і непотрібний [Див. про це: 5]. Авторка цього дослідження була свідком ситуації, коли український правник (росіянин за національністю, носій виключно російської мови, який українською мовою не володіє (категорично!), незважаючи на те, що все своє свідоме життя мешкає в Україні, хоч і в двомовному просторі Харківщини), який отримав освіту в українському виші за часів незалежної України, заперечував сам факт можливості використання терміна *титульна мова* для окреслення статусу української мови в умовах української державності. Як відомо, титульна мова – це «мова, назва якої збігається (співвідноситься) з ім'ям етносу за яким названо національно-державне чи національно-територіальне утворення» [1, с. 42], відповідно, “статус мови” – це його правове становище в соціальній системі, визначене й закріплене законом, а також його соціальне становище, що визначається його соціальним характером [1, с. 42]. Ці терміни необхідно популяризувати, щоб вони фіксувалися мовною свідомістю кожної пересічної лінгвоперсони.

Порівнявши виклад матеріалу в одному з підручників із соціолінгвістики, що виданий після розпаду Радянського Союзу в Росії [1], з підручником із соціолінгвістики, виданим в указаний період в Україні [7], можна зробити висновок, що протистояння простежуємо вже у викладі матеріалу щодо трактування явища *русифікація й мовний конфлікт* як такий.

Уважаємо, що виникла нагальна потреба систематичного аналізу “конфліктних фрагментів” російського наукового та публіцистичного дискурсів, у яких вербалізовано факти лінгвонаціоналізму, нетерпимості до української лінгвокультури, окремих її мовних фактів, культурних чи історичних реалій, подій, явищ.

Є необхідність виокремити самостійний розділ у структурі української лінгвоконфліктології під назвою «Вербалізація лінгвонаціоналізму: псевдоінтерпретація теорії українського мовознавства та української мовної практики в російському науковому й публіцистичному дискурсах». Метою цього розділу лінгвоконфліктології повинно стати виокремлення типових тем і проблем подібного псевдоаналізу, комплексна класифікація відповідних фейкових та маніпулятивних типів дискурсу, “розвінчення” міфів, викриття маніпулятивних механізмів впливу на мовну свідомість громадян України, що й плануємо розглянути в перспективі.

Література

1. Вахтин Н. Б., Головкин Е. В. Социолингвистика и социология языка: учебное пособие. СПб: ИЦ «Гуманитарная Академия»; Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2004. 336 с.
2. Выступления Петра Первого в Сенате, URL: http://hklib.npu.edu.ua/full_txt/gilea/gilea17-2008.pdf (09.10.2018).
3. Камчатнов А. М., Николина Н. А. Введение в языкознание: учебное пособие. 3-е изд. Москва: Изд-во «Флинта»: Наука, 2001. 232 с.
4. Космеда Т. Актуалізація категорій “лінгвонаціоналізм” і “лінгвопатріотизм” у сучасному мовознавстві. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. пр. Донец. нац. ун-ту / гол. ред. А. П. Загнітко. Вінниця : ДонНУ, 2016. Вип. 32. С. 66–70.
5. Космеда Т. Лингвокалейдоскоп: процессы живой речи (на материале русского и украинского языков), Саарбрюккен: Lambert Academic Publishing, 2017. 340 с.
6. Кронгауз М. Русский язык на грани срыва. Москва: Языки славянских культур, 2008. 232 с.
7. Мацюк Г. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 212 с.
8. Якобсон Р. Речевая коммуникация, Его же, *Избранные работы по лингвистике*. Благовещенск: Изд-во Благовещенского Гуманитарного Колледжа им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 1998. С. 310–319.